

tam tudi umrl v svojem 80. letu, dne 8. marca 1827. Ko je šla že molče mimo nas tik po dokončni osvoboditvi Triglava dvestoletnica rojstva tega znamenitega moža, pa bi se spodobilo, da mu letos, ob 130- obletnici njegove smrti postavimo na vrhu Triglava dostojno spominsko ploščo in tako izbrišemo težko krivico, ki mu je bila v delež vse do groba in do današnjih dni.

L I T E R A T U R A ,

kolikor je v članku nisem nadrobneje navedel:

A) domača:

Badjura Rudolf: Na Triglav, v kraljestvo Zlatoroga! Ljubljana 1913.

Badjura Rudolf: Jugoslovenske Alpe, Ljubljana 1922.

Kajzelj Mirko: Naš alpinizem, Ljubljana 1932.

Wester Josip: Hoja na Triglav pred sto leti (dr. Mihael Tušek), Pl. V. 1934.

Wester Josip: Baltazar Hacquet, prvi raziskovalec naših Alp, Ljubljana, 1954.

B) tuja:

Hacquet Balthasar: Oryctographia Carniolica oder Physikalische Erdbeschreibung des Herzogtums Krain, Istrien und zum Teil der benachbarten Länder, I—IV, Leipzig, 1778, 1781, 1784, 1789.

Costa Heinrich: Reiseerinnerungen aus Krain, Laibach, 1848.

Deschmann Karl: Die bisherigen Erforschungen des Triglav, Laibacher Ztg. 1868, 36, 37.

Kugy Julius: Fünf Jahrhunderte Triglav, 3. poglavje: Die ersten Ersteigungen des Triglav. Lorenz Willonitzer und Balthasar Hacquet, 1777—1782. 5. poglavje: Etwas über meine Reise auf den Triglou in Oberkrain, angefangen am 18. Sept. 1808 (Stanig), — 7. poglavje: Schilderung einer Ersteigung des Terglou in Oberkrain im Juli 1828 (Rosthorn).

Graz, 1938.

Radics Peter: Bergfahrten in Österreich einst und jetzt, Augsburg, 1888.

Radics Peter: Vom Triglav und dessen Besteigungen, Öst. Touristenzeitung, 1887.

Ljudje pod Goltmi

STANE TERČAK

Sončne samine

Ljudje pod Goltmi pravijo, da drže k njim vse poti iz Savinjske in Šaleške doline, pa še s koroške strani pridejo včasih k njim v vas. K njim pridemo iz trga Mozirja v debeli uri, če vzamemo dobro pot pod noge, po markirani poti. Kdor pa rad malo dalje pešači, izstopi že na železniški postaji Paška vas in jo mahne preko Gorenjskega klanca in Lepe njive ali po Ljubijskem grabnu, kjer si pri zadnjem še živečem suknarju Firberju lahko ogleda še edine vavhe v Sloveniji, kjer se je še do lanskega leta delalo pravo domače sukno, ki je bilo znano že precej več kakor sto let kot »mozirski lode« za ljudi pod Goltmi, pa še za gornjesavinjske hribovce. Še celo Korošci so radi zašli v to ozko sotesko, stisnjeno med Bele vode in Golte.

Torej smo si na jasnem, kje žive ti ljudje, o katerih ne pišejo naši časniki, ne revije, še manj pa knjige, kakor je z žalostjo v srcu potožil narodopisni skupini napredni kmet Lovro Goličnik-Podstenšak.

Ljudje pod Goltmi so napredni Šmihelčani. To so hribovski kmetje sončnih samin, po katerih se razlivajo skoraj ves dan sončni žarki kakor zlato, od Radegunde nad Rečico tja preko najvišje ležeče kmetije Kebrovine, Jazbin, Goltnika, Verbuča, Hriberška in Konečnika do izvira Ljubije in soteske pod Belimi vodami.

Vse pobočje Golt je posejano z belimi hišicami in velikimi gospodarskimi poslopji, skrbno obdelanimi njivami, na katerih še v septembru valovi zlata pšenica in še vedno zeleni oves. Hiše pa oklepajo sadna drevesa, ki sta jim pri sajenju kumovala znana sadjarja Franc Praprotnik iz Mozirja in prvi šmihelski učitelj Miloš Levstik. Skoro pred vsako hišo pa se košati mogočna lipa.

Nad kmetijami v planini na Golteh pa šume košate smreke in vitki macesni svojo pesem in pomagajo skrbnim gospodarjem, da laže preživljajo svoje številne družine. Pri šmihelskih gospodarjih ni nobena redkost v družini deset otrok. Ravno ta rodovitnost drži kmetije, da so se ohranile v teh težkih hribovskih predelih do današnjih dni. Delo, trdo delo v planini, na strmih njivah in velika ljubezen do planinskega sveta, to jih spremlja skozi življenje.

Na levi za Šmihelom se dviga nad navpičnimi skalami Sv. Križ, za Goltmi pa s svojim golim temenom Smrekovec, kjer so se v koči na Romi spletale prve partizanske vezi 1941 med narodnim herojem Mravljakom iz Šoštanja in prvimi aktivisti Zgornje Savinjske doline. V ozadju za Šmihelom se v podaljšku vlečejo Golte. Na skrajnem njihovem robu pa čepi kakor orlovsko gnezdo Mozirska koča.

Pod Belo pečjo se vije od Mozirske koče drobna steza tja proti Konjšci in Tirskim pečem. Stari Šmihelčan Potočnik na dolgo in široko pripoveduje, kako so pred sto leti ustrelili pod Belo pečjo zadnjega medveda s »špicasto kuglo«.

Pa se Šmihelčani radi postavijo! Na svoje ljudi, ki nekaj v svetu pomenijo, so nemalo ponosni. Največji njihov sin, ki zdaj zaradi bolezni nič več ne pride mednje, da bi se nagledal lepote planin, frat in cvetočega sadnega drevja in skromnosti svoje rojstne hiše tam Za hribom, je pesnik, pisatelj in prevajalec Vladimir Levstik. V Šmihelu je preživel svojo prvo mladost. Odšel je v svet, toda še ga spremlja na njegovi življenjski poti sončna šmihelska pokrajina.

O tej pokrajini, ki se je Levstiku tako globoko vtisnila v srce, pravi: »Blagoslovljena mati, ki si me rodila na tej zemlji!«

Kralj Matjaž zakoplje zlato podkev

Skoraj deset minut hoje po kolovozu, ki drži od Šmihela proti Mozirski koči, na sončni jasi s prekrasnim razgledom po vsej dolini, si je pred mnogimi leti postavil kmet Jesenik svojo domačijo. Lepšega mesta res ni mogel najti na vsem pogorju. Okoli domačije je svet raven, le del njiv proti mozirski strani je v malo položni legi. V ozadju je hrib posajen z macesni in smrekami. Ta hrib daje setvam varno zavetje, da bolje »plenjajo«. Le pozimi poje rezko pesem krivec, ki se pripodi preko jase tam od Pece, pa po soteski od Zaloke in Sv. Križa.

Na desni strani kolovoza vštric Jesenikove domačije štrli iz zemlje nad tri metre visok štor prastare lipe, ki je še sedaj tako obilen, da ga komaj objamejo štirji mošje. Zimske vetrovi so to orjaško lipo oblomili, da se je posušila. Zob časa jo gloda, še nekaj let in tega spomina davne preteklosti ne bo več. Kaj skriva to nekdaj tako mogočno drevo?

Domača hči Rozika ve za zgodovino te lipe. Takole pravi:

»Bilo je pred davnimi, davnimi časi, ko je kraljeval tudi našim krajem kralj Matjaž. Vrsto let je zmagoval nad našim največjim sovražnikom Turkom, da ni mogel prodreti v naše kraje. Slednjič se je moral umakniti premočni turški vojski. S svojimi vojaki se je umaknil do Podgolt. Na Jesenikovi jasi se

ogled na Šmihel

je ustavil, da bi zbral svojo vojsko. Turki pa so vztrajno rinili po kolovozih za njim. Od vseh strani je bila že njegova vojska obkoljena, le proti Goltem je bila še odprta pot. Preden se je s svojo vojsko umaknil proti Peci, je skočil s konja. S konjskega gobca je potegnil zlate brzde in zlato podkev z njegove noge. Na jasi ob kolovozu, kjer je zdaj Jesenikova domačija in najlepši razgled po dolini, so morali njegovi hlapci skopati globoko jamo. Vanjo je ukazal položiti zlate brzde in zlato podkev. Nad zakladom pa je zasadil lipo. Lipa je rasla in rasla stoletja in čuvala Matjažev zaklad. Dandanašnji je ostal le še lipov štor, ki nas spominja na spečega Kralja Matjaža pod Peco in njegovo vojsko.

Kdor bo našel ta zaklad pod lipo, bo srečen vse življenje.

Rozika in njen mlajši bratec sta pod lipo kopala, da bi prišla do zaklada in bila vse življenje srečna, toda zaklada nista našla. Oče, ki ju je pri kopanju opazoval, jima je dejal: »Tamle kopljita,« pokazal jima je njivo, ki je razgrinjala planinskemu soncu svoja nedrija, »tamle je zakopan naš zaklad!«

Šmihelčani se zvesto drže tega napotka.

Naše »planine«

Za gospodarje podgoltskih samin so največje bogastvo poleg gozda njihove »planine«, ki se razprostirajo od Medvedjaka, Golt, Konečkih skal in Zaloke do Rome. Do nedavna so imeli šmihelski gospodarji poleg »planine« še vsak svoj loko, ki so jo kosili. Najlepše in najsočnejše planinske tratice so si ogradili za košnjo, da je živina, ki je poleti na planini, ni popasla. Nekatere loke so še danes ohranjene, kakor: Bercova, Šumečka, Kebrova, Rastočka, Potočka, Pleška itd. Planine in loke datirajo še iz grofovskih časov. Sedaj se vrši zagrizena borba med »planinami« in gozdovi. Gozdovi grizejo »planine« bolj in bolj, vsako leto se jih del zaraste. Gozd je močnejši v tej borbi, pa tudi gozdarji mu pomagajo, ker bi radi pogozdili te goličave.

Na vsaki »planini« je tudi »mlaka«, s katero je mnogo dela. »Planine« po Golteh so revne z vodo. Geološki sestav Golt je takšen, da skozi skladove pronica voda. Zato si šmihelski gospodarji pomagajo z »mlakami«. Zemljo v

naravnih usedlinah na »planini« stolčejo s posebnimi tolkači tako močno, da stolčena zemlja ne propušča vode. V zgodnji pomladi in ob deževju se v teh »mlakah« nabira voda za živino.

Živino pasejo na »planini« od 25. maja do 15. septembra. Sedaj so na Golteh že redki pastirji. Povečini so zdaj »planine« ograjene in hodijo domači od časa do časa pogledat, kako je z živino. V prejšnjih časih pa so bili pastirji stalno na »planini«.

Pastir je prišel to jutro, ko je gnal živino na »planine«, zgodaj k hiši. Ob šestih je bila živina že pripravljena na odhod. Za zajtrk je skuhala gospodinja povojene žgance. Ko so spustili živino na gorice, se je zbrala na dvorišču vsa družina. Gospodar je poškrpil živino z blagoslovljeno vodo. Nato je privezal najstarejšemu volu zvonec na vrat. Vol je moral biti že vsaj enkrat na planini, da bo čredi dober vodnik. Nikdar ne nosi zvonca krava, ker ji lahko zvonec mleko ogluši (da ji mleko prestane). Ko je ves ta obred opravljen, zatrobi pastir v pastirski rog, ki je napravljen iz volovskega roga. Pohod na »planine« se prične.

Hrano, ki jo dobi pastir, imenujejo »prefant«. Sem spada najpotrebnejša posoda, mast, moka in kruh. Pastir je dobil za zaslužek v prejšnjih časih dva najlepša ovna in vavhasto obleko (sukno, ki se je delalo v vavhah). Pastir je imel tudi poseben pašnik, na katerem je pasel jagnjeta, ki si jih je sam kupil. Prodajal jih je Korošcem, ki so prišli po kupčiji na »planino«.

Na lokah kose sladko seno samo enkrat in to med 1. in 15. septembrom. V prejšnjih časih so seno nosili s »planine« v mrežah, sedaj ga vozijo. »Pebi« so tekmovali med seboj, kdo bo prinesel domov večjo mrežo. Mnogokrat so bile mreže težke do osemdeset kilogramov. Sedaj seno vozijo domov na garah ali »žlajfah«. Napravijo jih takole: pod pode pri vozu dajo dve ranti, da se vlečeta po tleh in zavirata vožnjo. Podi, ki so na rantah, so pritrjeni na sprednji del voza, v katerega so vpreženi voli.

Pastirjeva dolžnost je, da pokosi tratice po lokah. Pomagajo pa mu tudi domači, ki pridejo ta dan vsi praznični na »planino«. Dekleta pa seno suše. Ob košnji na »planini« jedo: hleb (bel kruh) in suho meso, ki ga zalivaje s tolkovcem (sadjevcem). Opoldne pa speče pastir masovnik, ki je na planini najimenitnejša jed. Masovnik pripravi pastir tako, da moko prežge na maslu in jo zalije z mlekom. Seveda te planinske jedi ne zna vsak dobro pripraviti.

Ko so mreže polne sena, ki jim pravijo »ovčice« na »žlajfah«, jih po kamnitih kolovozih speljejo v dolino. Na samini je planinska košnja vedno velik domač praznik. Domov pripeljejo najslajše seno. Vsa družina, ki je ostala doma, je v veselem pričakovanju. Kosce pričakuje pred hišo gospodinja ali odrasla hčerka z najboljšo pijačo, ki jo hiša premore. Takoj jim natoči, da se po naporni poti pošteno odžejajo. Prva naloga voznikov je, da spravijo prepoteno živino v hlev in seno na gumno. Ko delo opravijo, posedejo okoli mize v hiši (družinski sobi). Pripravljena je praznična večerja: suha juha z rezanci, povojeno svinjsko meso s hrenom, kuhan želodec, ki je po pogorju najbolj »obrajtana« jed. Gostija pri zadnji košnji se zavleče pozno v noč, posebno še, če je pri hiši harmonikar.

Pred odhodom koscev prinese domača hči na krožniku toliko šopkov, v katerih je roženkravt, rožmarin in nageljni, kolikor je bilo koscev na planini. Dekleta pripno ob slovesu šopke na prsi.

To noč se po kolovozih na pogorju še dolgo razlega ukanje razigranih fantov in zategli mehovi harmonikarja...

Kebrovina, najvišje ležeča kmetija

Stari običaji so še ostali

Vse pogorje in ljudje, ki živijo tod okoli, so ena sama narodopisna posebnost. Letos je tukaj narodopisna skupina Mestnega muzeja v Celju proučevala njihovo življenje in delo. Kaj je lepšega kakor pogovor s človekom, dobrim in pristrčnim kakor kos domačega zmesnega kruha, pečenega v kmečki peči, s človekom, ki je tako blizu naravi! Ti ljudje so polni žlahtne vsebine in globoke ljudske modrosti. Včasih se zde nerodni, toda znajo napraviti vse in prekašajo po spretnosti, domislicah in čustvovanju dolince. Mnogokrat hodimo planinci mimo njih z zaprtim srcem. Pozabljenju bi lahko rešili marsikatero drobtino tega dragocenega blaga. Tudi te samine so se vključile v današnji čas in na vrata njihovih domačij že krepko trka nova moderna doba.

V nekaj letih bodo na teh prisojnih bregovih ljudski običaji in šege utonili v pozabo. Najlepši njihovi zabavi sta jajčevka in svečarija. Polni sta narodopisnih posebnosti. Ljudje pod Goltmi ne prirejajo balov kakor hribovci samini v pogorjih ostale Zgornje Savinjske doline.

Zvečer pred Florjanom, gasilskim patronom, gredo šmihelski fantje po kmetijah pobirati jajca. Jajca pobirajo lahko samo tisti fantje, ki so že toliko stari, da lahko hodijo klicat dekleta. To so »pobi«.

S pobiranjem jajc prično fantje šele takrat, ko gre družina spat. Zbero se v več skupin, da v tej noči poberejo jajca po vseh saminah, ki so raztresene po pogorju. Gospodar mora pustiti vežna vrata odprta. Če so vežna vrata zaklenjena, fantje močno ropotajo po vratih. Če jih gospodar tudi sedaj ne odpre, jih fantje vržejo s tečajev in napravijo v hiši »žehto«. V hiši poiščejo

čeber ali kad in v njo zmečejo vse perilo, ki ga najdejo. Perilo posujejo s pepelom, nanj pa nalijejo vode. V kad pomečejo tudi vso kuhinjsko posodo, na vrh pa vtaknejo burklje. Taka »žehta« je za hišo največja sramota, o kateri se še dolgo govori po vsem pogorju.

Skupina, ki zbira jajca, šteje do pet fantov, svetijo si z borovimi treskami. Vsak ima cekar, kamor spravlja jajca. Takoj gredo v kuhinjo, kjer so skrita jajca. Najprej začno iskati na ognjišču. Tam morajo biti šibe božjega lesa od cvetnonedeljskega snopa. Jajca skrijejo domača dekleta, če teh ni, pa sama gospodinja. Ko fantje jajca najdejo, jih spravijo v cekarje, na ognjišču pa napravijo križec iz božjega lesa in tiho odidejo. Vežna vrata ostanejo odprta. V primeru, da pride še druga skupina fantov, pogleda na ognjišče. Če je tam križec, takoj odide, ker ve, da so jajca pobrali že njihovi predhodniki.

Prvo ali drugo nedeljo po Florjanovem prirede fantje domačo zabavo, ki ji pravijo jajčevka. Vršijo se navadno pri premožnem kmetu, ki ima prostrano »hišo« (družinsko sobo), da se lahko pošteno zavrte. Na jajčevko pridejo »pobi in dečle« iz vse fare. Godca — harmonikarja si naprosijo že prej. Jajčevka traja vso noč. Na zabavo so vabljeni tudi sosedje. Zabava se prične navadno ob dveh ali treh popoldne. Kuha gospodinja, včasih pa dobe kuharico. Ko pridejo prvi povabljeni, je na mizi že čaj in potica. Nato prineso »šnite«, trdo kuhana jajca in jabolčnik. Plešejo vso noč. Najstarejši fant skrbi za hišni red. Jajčevke se lahko udeleže samo fantje in dekleta iz domače fare. Dekleta ne gredo sama, na zabavo jih peljejo fantje.

Še bolj slovesno kakor jajčevko obhajajo svečarijo. V Šmihelu pravijo: »Nobena ohcet ni tako lušna kakor svečarija.« Tudi svečarija se kakor jajčevka deli na dve opravili. Najprej nabirajo denar, prejo in žito za cerkveno svečavo, temu sledi domača zabava, ki jo prirede svečarji.

Svečarijo praznujejo prvo nedeljo po svečnici in to vsako leto pri drugem kmetu. Že med letom se pogovori cerkveni ključar s kmetom, kjer bo zabava. Če je kmet manj premožen ali če ga je to leto zadela kaka gospodarska nesreča, potem ga izpuste in priredi zabavo njegov sosed.

Ključar naprosi fante svečarje, da pripeljejo dekleta, ki so »kranceljale« na lepo nedeljo. Ta zabava je plačilo za njihovo delo. V Šmihelu je bilo v prejšnjih časih določenih za krancljanje dvanajst deklet, sedaj pa jih je deset. Na zabavo povabijo še druga dekleta. V Šmihelu povabijo okoli dvajset mladenk.

Fantje — svečarji gredo ta dan vabit dekleta. Te jih že pričakujejo praznično oblečene in gredo z njimi. Ko pridejo do hiše, kjer je svečarija, jim zaigra godec dobrodošlico. Zabava se prične navadno ob dveh popoldne.

Glavna kuharica je gospodinja, dobe pa še več pomočnic. Ko pridejo svečarji z dekleti v hišo, je miza že pogrnjena in na njej narezana pogača in vino ali jabolčnik.

Ko posedejo za mizo, jedo prvo juho z rezanci, ki se mora opihati kakor na ohceti (dokler se juha na krožnikih ne ohladi, plešejo). Plešejo vsi. To je prvi ples. Nato prineso na mizo govedino, krompir in kuhan hren, svinjsko pečenko, pečene kokoši s solato, nato brusnice, suho meso s hrenom, krofe, vlečeno potico in čaj. Miza mora biti tako obložena, da ni jedi več kam postaviti. Nobena gospodinja noče slabše pripraviti svečarije, kot je bila prejšnja pri sosedu.

Stroške za svečarije nosi kmetija, kjer se vrši zabava.

Plešejo vso noč, včasih pa še naslednji dan. Povsod zakoljejo mlado govedo. V prejšnjih časih so kupili tudi do pet veder vina (vedro 56 l).

Na planini

Najimenitnejša svečarija se je bila vršila pred leti pri najimovitejšem kmetu Konečniku. Trajala je dva dni. Zaklali so kar pitanega vola.

Na takih zabavah se razživi v razigranem veselju vse pogorje. Ples, petje in šale se vrste. Tukaj se do dobra spoznajo in pogovore fantje in dekleta — bodoči gospodarji in gospodinje. Tesne vezi se spletajo in ob letu je že marsikje nova gospodinja. Čas teče, z njim delo, tegobe in veselje na pogorju.

Pridne roke — veselo srce

Šmihelski gospodarji so najpridnejši in najnaprednejši daleč na okoli. Gozdovi, živina in pridne roke režejo kruh številnim družinam. Njive same ne morejo preživeti samin, četudi šteje Šmihel le okoli štiri sto prebivalcev.

Pred vojno so njihovi voli sloveli daleč naokoli. Takih kupcev ni manjkalo, ki so radi priložili nekaj goldinarjev pri pitanem volu, ki je nosil »hlače«. Pitano živino so kupci in mešetarji odpeljali preko Gornjega grada na Kranjsko. Celo Tržačani so imeli skomine po šmihelskih pitancih. Pred vojno so gojili marijadvorsko govedo, ki pa je propadlo zaradi pomanjkanja dobrih plemenjakov. Sedaj se uveljavlja montafonsko govedo, posebni uspehi pa se še niso pokazali. Ker mleka ne morejo redno prodajati, rede le toliko krav, kolikor potrebujejo mleka. Zato rede največ vole, ki so nekaj let tudi vprežna živina.

Najbolj boleča točka Šmihelčanov je cesta. Tu jih najbolj čevelj žuli, kakor trde. Šmihel je pokrajina kolovozov. Skoro neverjetno se sliši, da ceste sploh nimajo. Kolovozi drže v Mozirje, pa v Ljubijo in tja pod Tirskimi pečmi v Radmirje, Ljubno in Rastke. Letos so si ljudje oddahnili. Začelo se je! Trasa za cesto iz Mozirja tja do podvznožja Mozirske koče je že zakoličena. Cesta bo dolga nad dvanajst kilometrov. Ko bo zgotovljena, se bo šmiheljskim gospodarjem odvalil velik kamen od srca.

Šmihelčani imajo tudi svojo zadrugo, ki se je tesno oklepajo. So edinstven primer v Sloveniji: vsi kmetje so njeni člani. Imajo tudi okoli petdeset mladih, marljivih zadružnikov.

V gozdovih po Golteh ne poje zdaj kar naprej drvarska sekira. Pravijo, da se bolj poredko oglašja. Le drvar Franc iz Radegunde ima še vedno delo. Povečini opravijo zdaj sečnjo kar sami gospodarji ob pomoči mladih krepkih sinov.

Tam gori nad Verbučevo planino posekuje smreke Radegunški Franc, da škrope iveri daleč naokoli. Pri takem delu smo ga dobili. Ko smo se podili po planini, smo izgubili sled poti. Pa smo poklicali neutrudnega sekača. Na naš klic je sekira utihnila in zaslišal se je njegov krepki: »Jo-de«.

Ko je prišel k nam, smo posedli. O sečnji ni kaj prida povedal, jezik se mu je razvezal šele pri lovu. Franc je bil lovec z dušo in telesom. Vso divjad od velikega in malega petelina pa do gozdnega jereba, srn, gamsov, jelenov in divjih svinj — vse to je njegov svet. Pa so postala pljuča slaba in noge težke in Franc je moral spreči. Toda še vedno je lovska strast v njem. Za vse gamse po Mozirskih ve, kje se pasejo, kje noče in kako velike so črede. Ko nas je spremljal s planine po Verbučevem skalnatem kolovozu, nas je peljal še v jagode. Vsa rdeča jih je bila planina. »Poglejte,« je dejal »pa se jih napa-site!« Nato je pokazal z roko v skalovje, ki je ob sončnem zatonu v temni sivini strmelo v nas, redko poraščeno z osamelimi v rasti zaostalimi smrekami: »Tamle jih je osem, vsak dan jih gledam pasóče se po strmini. Eh, gamsi!« Oko se mu je zameglilo. Utihtnil je za trenutek, prišli so spomini. »Pa tamle za Goltmi v Konečkih skalah, pa v Zaloki in Tirskih pečeh jih imamo. Nad štirideset se jih pase.«

Franc je eden zadnjih velikih lovcev v Podgolteh. Šmihelski gospodarji niso lovci. Drže se pregovora: Lov spravi gospodarja na beraško palico.

Ko gledaš iz doline v temnih nočeh na pogorje, ti z vsake samine migetajo drobne lučke — elektrika.

Že pred vojno so gojili Šmihelčani željo, da dobe elektriko. Njihove želje so se izpolnile šele po vojni. Dne 5. oktobra 1952 so se sestali šmihelski gospodarji v osnovni šoli. Pridružili so se jim še zastopniki Planinskega društva, zastopniki okraja in občine Mozirje. Elektrifikacijski odbor, ki mu je načeloval domačin Lovro Goličnik, si je krepko pljunil v žuljave roke. V kratkem času so zgradili glavno transformatorsko postajo v Lepi njivi in pet pomožnih postaj na drogovich. Stroški elektrifikacije znašajo že okoli 40 000 000 dinarjev, vendar še ni elektrificirano vse pogorje. Za sto osemdeset interesentov je to ogromno breme.

Planinsko društvo jim je priskočilo krepko na pomoč in dalo na razpolago 3 000 000 dinarjev. Vedno pa jim nudi tudi vso moralno podporo in potrebne nasvete. Ni čudno, če so med šmihelskimi gospodarji in Planinskim društvom tople in prirčne vezi kakor malo kje.

Po mnogih kmetijah že brne motorji, ki nadomeščajo desetine žuljavih rok. Na pogorju se obeta lažje življenje. To je pesem napredka, ki jim ga je prinesla današnja družbena stvarnost.

Pa še nekaj! Ni skrivnost, je pa za napredne Šmihelčane značilna: razen treh kmetij imajo vse radijske aparate. Dnevne in gospodarske novice, vreme, pa fante na vasi in razne druge okrogle in poskočne poslušajo staro in mlado, samo če utegnejo in jih delo preveč ne tlači.

Redki so kraji in še redkejši ljudje, ki bi tako čustveno peli kakor Šmihelčani. Pesmi jim prihajajo iz srca in izražajo ono notranje čustvo, ki ima svoje korenine v ljudeh samih in pokrajini. Za nje je pesem prava duševna potreba: Ljudje pod Goltmi pojejo v veselju in žalosti, pri delu in svojih običajih, pesem je njihovo plačilo za vse samevanje. V Šmihelu je eden najboljših podeželskih pevskih zborov. Njihov pevovodja je tov. Ivan Acman, ki je tudi sam komponist. Z njegovim delom je tesno povezan velik del kulturnega življenja na pogorju. Vodi mešan in moški zbor. Oba zbora sta imela že vrsto uspelih

Verbučevina na sliki

nastopov širom po Savinjski dolini. Zbora sta nastopila tudi že v Radiu Ljubljana in Celju.

Do poldrugo uro daleč hodijo pevci na pevske vaje tudi po dvakrat na teden. Sami mladi disciplinirani pevci so to. Le nekaj tare pevovodjo: kakor hitro se kdo iz zbora poroči, navadno izostane in kmalu morajo dobiti zanj zamenjo.

V tesni povezanosti s pevskim zborom se razvija tudi kulturno-prosvetno življenje. V prosvetnem društvu Rovtar, ki ga vodi šolska upraviteljica Šuligojeva, je združeno mlado in staro. Rovtar skrbi za kulturno pašo in razvedrilo. Od časa do časa spremene majhno učno sobo v šoli v gledališko dvorano. Šola je žarišče prosvetnega dela. Ne samo otroci, tudi odrasli — njihovi starši prihajajo po poldrugo uro daleč na prireditve Rovtarja. Seveda so pri kulturnem delu v planinskem svetu velike težave. Tudi pomoči iz nižine bi bilo treba.

Šmihelčani se bore za svobodo

Šmihelčani so ponosni ljudje, ki ljubijo svobodo, in so trdno zakoreninjeni na svojih saminah. Zato je tudi povsem razumljivo, da je v Zgornji Savinjski dolini poleg Mozirja pognalo seme Osvobodilne fronte najprej pri njih.

Prvi organizatorji osvobodilnega gibanja pod Goltmi so bili posestnik Lovro Goličnik (Jesenik), Ivan Acman (Ramšak), Pavel Rosoničnik, njegov brat Marko in rejenec Tonče Olet. Dne 20. oktobra 1941 zvečer so ustanovili odbor OF. Bilo je pri Jeseniku. Pri ustanovitvi je bil navzoč znani mozirski aktivist živinozdravnik dr. Koren.

Še isto noč so prišli h Goličniku (Jeseniku) prvič partizani in to eden prvih organizatorjev osvobodilnega gibanja v Savinjski dolini Jože Letonja-Kmet, Dušan Miklavac, Vili Reberšak-Čuk iz Zagloba.

Dne 6. novembra 1941 se je I. štajerski bataljon vrnil z Brežiškega pohoda nazaj v Griže. Semkaj je komandant bataljona narodni heroj France Rozman-Stane, zaradi hude zime in nezadostne tehnične opreme, poslal borce na preži-

movanje. I. Štajerski bataljon, ki je štel po vrnitvi okoli 60 borcev, je odšel v sedem prezimovališč. Največje je bilo pri kmetu Vurinku v Paških vrhovih. Nekaj teh borcev se je v decembru premaknilo v Šmihel. Taborišče so si napravili v gozdu blizu Jesenikove kmetije. K Jeseniku sta hodila po hrano partizana Vili Reberšak-Čuk in Zagloba.

Po napadu na trg Ljubno spomladi 1942 se je glavnina borcev umaknila proti Šmihelu. Bili so v gozdu blizu Jesenikove domačije pet dni. Za hrano so jim skrbeli domačini.

Pri Rosoničniku nad Jazbinami je bilo tudi prvo partizansko skladišče in delavnica za popravilo orožja. Rosoničnikov stric Marko in rejenec Tonček Olet sta partizanom popravljala orožje. V tem času sta se prvemu odboru Osvobodilne fronte priključila še kmeta Konečnik in Verbuč.

V začetku junija 1942 so po izdaji orožnika Suppeja aretirali v Mozirju živinozdravnika dr. Korena in Franceta Lekšeta, nekaj dni kasneje pa še Šmihelčane Goličnika, Acmana, Rosoničnika, Rosoničnikovega brata Marka in Tončka Oleta. Dne 22. julija 1942 so bili vsi ustreljeni v Starem piskru kot talci. Šmihelčani so bili možje — pravi gorniki. Izdali niso nikogar. Protirevolucionarnega dela proti okupatorju niso zanimali, ampak so možato povedali, da je njihova dolžnost — boriti se za svobodo in zemljo.

Ohranilo se je poslovilno pismo, ki ga je napisal Ivan Acman (Ramšak). Takih klasičnih primerov močnatosti, odkritosti in ljubezni do svojega naroda ne najdemo v ostalih poslovilnih pismih. To pismo bo še poznim rodovom služilo za vzgled velike domovinske ljubezni. Brez dvoma je, da bi tak biser s tako žlahtno vsebino težko našli tudi med internacionalno zbirko poslovilnih pisem, ki so bila izdana pred leti.

V pismu piše svoji ženi in leto dni staremu sinčku Ivančku s trdo žaljavo roko kmet izpod Golt, ki v najtežji uri svojega življenja ni pozabil sončnih samin z najdražjimi in svojega naroda:

»Moja želja je, da postane Ivanček gospodar, četudi vem, da bosta oba preganjana. Odpustita torej svojemu očetu, ki je kot zaveden Slovenec branil pravico svojega naroda in s tem Vaju spravil v tako težko usodo...«

Prve organizatorje osvobodilnega gibanja je požrl Stari pisker. Toda seme narodnega odpora je tudi pod Goltmi vskalilo. Delo so nadaljevali. Eden najaktivnejših je bil Grega Verbuč-Jurček.

Kakšna je bila povezava med partizani in Šmihelčani, opisuje partizan Štrigl-Žuti: »Zjutraj 8. decembra 1942 smo krenili s Pohorja, ker smo dobili nalogo, da dvignemo skrito orožje in municijo v Zgornji Savinjski dolini. Naša pot nas je vodila preko Šmiklavža v Mislinjski dolini — Zarazborja — Belih vod do Šmihela. Pri Jurčkovem (Verbučevem) pastirskem stanu na Golteh smo se razšli. Tam je bila tudi naša javka. Janez, Dušan in jaz smo nato v prvem mraku krenili proti Šmihelu k našemu staremu zaupniku kmetu Gregu Verbuču-Jurčku. Verbuč je sprejemal naše borce že pozimi l. 1941 in je poznal skoraj polovico starih partizanov, zlasti Savinžčanov. Tokrat nas je Jurček še posebno toplo sprejel, ko smo z dogovorjenim znamenjem potrkali na okno njegove kamre. Postregel nam je z jedačo in pijačo ter najnovejšimi novicami o stanju okupatorskih postaj v dolini.«

Dne 6. januarja 1943 se je bil v Slatinah v občini Šmartno ob Paki na Kumrovem kozolcu boj med aktivisti Elo Ulrih, Letonjo-Ateno, Ivanom Mogujem-Markom in Ivanom Štriglom-Žutim ter nemško policijo. Po borbi so se aktivisti s kozolca srečno umaknili in se na umiku razkropili. Atena in Žuti

sta bila ranjena. Po debelem snegu so se vsak zase bosí prebijali v Šmihel. Vsi so se zbrali na javki pri Gregu Verbuču-Jurčku.

Partizan Žuti pravi: »Do Jurčka v Šmihelu sem hodil po borbi v Slatinah bos po debelem snegu ves dan. Kakor hitro se je začelo mračiti, sem se začel prebijati iz Šmihela proti Jurčkovi domačiji. Jurček je imel na obisku neke sorodnike, zato nisem mogel v hišo. Stisnil sem se za hlev in ko je prišel Jurček iz hiše in šel v klet po pijačo, sem ga tiho poklical. Prišel je takoj k meni in se zanimal zame, Ateno in Marka. Ko sem mu razložil naše težko stanje, je takoj odpravil sorodnike domov, mene pa v toplo hišo. Vso noč sva oba z Jurčkom prečula v kuhinji, njegov pastir pa je vso noč stražil pred hišo. Naslednje jutro se je odpravil Jurček poizvedovat v Mozirje, kaj se je zgodilo z Ateno in Markom ...«

»Naslednjo noč je zopet potrkalo na Jurčkovo okno. Prišel je Marko. Dan nato se je za nami po pogorju pričela nemška hajka. Jurček naju je pravočasno obvestil in napotil v svojo pastirsko stajo na Golteh. Po dveh dneh, ko je nemška hajka minila, naju je zgodaj zbudil glas kraguljčkov na saneh. Jurček in njegov pastir sta k nama pripeljala ranjeno Ateno, ki se je prebijala do njega iz Slatin dve noči in en dan.«

Kaj vse bi lahko povedali ljudje pod Goltmi o teh težkih dneh! Koliko je še dogodkov, kjer so ti dobri hribovci rešili dragocena partizanska življenja. Najbrž ne bodo ti dogodki nikdar zapisani. Ljudje pod Goltmi so preskromni ...

Po prihodu XIV. udarne divizije v februarju 1944 je nastala na Štajerskem težka doba. Divizija je imela kopo ranjenih in ozebljih borcev, vendar bolnišnic takrat na Štajerskem še ni bilo. Spomladi so jih borci pričeli graditi. Tudi na šmihelski strani pod Konjščo so preuredili aktivisti drvarsko bajto v zasilno bolnišnico. V njej sta se med ostalimi borci zdravili tudi članici kulturne ekipe XIV. udarne divizije partizanki Vera Hreščakova por. Bebler in Marta Pavlin por. Šmidova-Brina.

Na tem terenu je bila po prihodu divizije ves čas vojaška kurirska stanica. V začetku je bila v bližini Bele peči, kasneje pa na Golteh.

Pogorje je bilo od poletja do decembrske nemške ofenzive 1944 osvobojeno ozemlje. Tudi tukaj je bilo organizirano partizansko šolstvo.

V pozni jeseni 1944 se je v Šmihelu ustanovila vojaška tehnika V T 1/3. Iz nje se je v zimi 1944/45 razvila partizanska bolnišnica. Za hrano in obveščanje so v glavnem skrbeli domačini.

Šmihel je bila res prava partizanska vasica. Prvi borci in borci XIV. udarne divizije so se tolikokrat in tako radi ustavljali na teh sončnih saminah. Kdo izmed nas se ne spomni teh požrtvovalnih ljudi. Skoro vsak osebno pozna Verbuča-Jurčka, ki je na našem pohodu, ko nas je zagledal vse onemogle pred hišo, snel s kljuke ključ in nam dejal: »Pobi, kar v kevder, pa na pipo z njim, da si privežete duše, ki že kar lezejo iz vas!«

Kdo bi se ne spomnil še po dvanajstih letih te govorice, ki je donela v onem strupeno mrzlem februarjem jutru kakor najlepša godba. Pa ni bil sam! Takih gospodarjev je bilo po pogorju še mnogo. Čudno se človeku zdi, kako je mogoče, da smo te srčno dobre ljudi kar nekam pozabili ...

To je zemlja planinskih pašnikov in temnih gozdov, zemlja starih šeg in navad, zemlja našega dobrega človeka, ki ima najmehkejšo govorico, zemlja zavednih šmihelskih gospodarjev, ki je ostala čisto naša tudi v najtežjih dneh.

Ljudje pod Goltmi, pozdravljeni!